

İKİNCİ DÜNYA SOSYOLOJİ KONGRESİ

LIEGE, 1953

HİLMİ ZIYA ÜLKEN

1949 Eylülünde Unesco genel merkezinin teşebbüsü ile Oslo'da Milletler-arası Sosyoloji Cemiyeti kurulmuştu (*Association Internationale de Sociologie*). Bu teşekkül ilk kongresini 1950 de Zurich'te yaptı. 1895 den beri mevcut olan ve İkinci Cihan harbinden evvel merkezi Pariste bulunan *Institut International de Sociologie*' yi aynı bir milletler arası teşekkül olarak tanımak istemediği için, o tarihten beri iki Cemiyet arasında bir anlaşmazlık başladı. Yeni Cemiyetin iddiasına göre eskisi İkinci Cihan harbi sırasında azasından çoğunun ölmüş olmaları ve harpten sonra da münferit bir kaç üyesinin toplanamamaları yüzünden fiilen tarihe karışmıştır. Fakat, eski teşekkülün faal üyelerinden Corrado Gini bunun aksini iddia ederek Institut'nün hayatta olan bütün üyelerini Roma'ya davet etti. O suretle ki 1950 Eylülü başında iki teşekkülün kongreleri aynı zamanda aynı yerlerde toplanmış bulunuyordu. Yeni teşekkül eden Milletler-arası Sosyoloji Cemiyeti (ISA) kendi yönetmeliğine göre de kongrelerini her üç yılda bir toplayacağı cihetle, 1953 Eylülünde Liège'de bu yeni teşekkülün ikinci kongresi oldu. İki Cemiyet arasında gerginlik hâlâ devam ettiği için, yeni teşekkül "Dünya Sosyoloji Kongresi" tabirini benimsedi. Çoğunluğu Amerikadan gelmiş olan 200 kadar üye iştirâk etti. Bu kongre ötekisinden bir çok bakımlardan ayrılıyordu: iştirâk edenler tebliğ konularını seçmede serbest bırakılacak yerde, önceden 1) içtimaî gerginlikler, 2) tabakalaşmalar, 3) Dünya Sosyoloji öğretimi gibi üç konu ele alınmıştı. Bundan dolayı section'lar halinde dağılmaya lüzum kalmadı. Mahdut bir iki şube çalışması müstesna olarak, bütün Kongre üyeleri umumi içtimalara katılmakta idi. Kongre sonunda yapılan Conseil toplantısında Institut'nün uzlaşma müracaatı tetkik edilmiş, iki teşekkülü müstakil bırakmak şartile her altı yılda bir müşterek kongre yapmak üzere, birbirlerini karşılıklı tanıma şeklinde bir uzlaşmaya varılmıştır. Kongre sonunda yeni yönetim Kurulu seçildi. 1949 da kurulan ilk yönetim kurulunda Chicago Üniversitesinden Louis Wirth başkan seçilmiş ve 1951 de onun vefatı üzerine cemiyet, başkan vekillerile idare edilmişti. Başkan vekilleri Fransadan Georges Davy, Almanyadan L. von Wiese. İngiltereden Ginsberg idi. Yeni yönetim ku-

rulunda başkanlığa Amerikadan Angell seçildiği gibi, Türk murahhası Ülken de üyeliğe getirildi. Gelecek Kongrenin yeri tesbit edilmedi.

Kongrenin en mühim mevzuu içtimai tabakalaşma ve gerginlikler problemi idi. Mukerjee Hint kastlarını, Chu-King Lee Çinde içtimai muvazenenin tutulmasında *bureaucratie*'nin rolünü anlattılar. Olivier Brachfield aynı mevzuu Güney Amerika için ele aldı. Lipset ve Bendix Birleşik Amerikada içtimai hareketliliği ele aldılar. Orada ideolojik müsavatsızlığın bir mythos'dan ibaret olduğunu, bilhassa zenci muhacirlara ait vaziyetlerde bu mythos'un tekdüz edildiğini söylediler. Fransadan M. Touraine fransız syndicaliste'leri dolayısıyla "muhafazakâr" sosyolojik görüşlerden mühlhem meslek prestiji mikyasının kullanılmasını tenkit etti. Tabakalaşma ve içtimai hareketlilik mevzuunda Sovyet Rusya'da hakim olan temayüllerden bahseden S.Y. Utechin (İngiltere) bu memlekette birçok içtimai yükselme imkânları varsa da, yine tabakalar arasında duvarların meydana çıktığını ve başlıca üç içtimai sınıfın kurulmakta olduğunu açıkladı. J. Hazard ise Sovyet Rusyada mülkiyetin birinci derecede bir kudret kaynağı olmaması için çalışıldığını, fakat vatandaşların aldıkları mükâfatlar ve üstün ücretlerle bunu daima yaratmakta olduklarını söyledi.

Tebliğlerin ikinci zümresi daha hususi mevzulara aitti. "Mevzii ve mahalli anketler" adı altında G. Mackenroth (Almanya) bir tebliğ okudu. Burada bilhassa Almanyada mahalli teşekküllerin tabakalaşma üzerine tesirini göstermeye çalıştı. Diğer raporlar bölgelere ve köy meselelerine aitti. Hollandadan E. W. Hofstes kendi memleketinde küçük tüketicilerle ziraat işçileri arasındaki münasebetlerin tekâmülünü anlattı, oradan da şehirlerde Bureau memurlarıyla diğer müstahdemlerin münasebetine geçti. Fransa'dan H. Mendras Güney Fransadaki bir bölgede bir köy cemaatini izah etti ve bu tipte hakim olan içtimai hiyerarşi üzerinde durdu. Üçüncü bir mahalli tetkik zümresi Finlandiyadan M.S. Sariola tarafından kendi memleketindeki bir endüstri ve bir köy cemaati üzerinde durdu. G. Boalt ve G. Jansson (İsveç) Stokholmdeki içtimai hareketliliği ele aldılar. Dr. Müller aynı mevzuu Almanya için anlattı. M. A. Tropp İngilterede bir meslek prestijini ve bunun üzerindeki başlıca amilleri izah etti.

Muhtelif içtimai tabakaların karakteristiklerine ait çalışmalara gelince, bu da başlı başına bir zümre teşkil ediyordu. Bu mevzuda Fransadan L. Brams, N. Xydias, CH. de Lauwe, Isambert, Birleşik Amerikadan Birnbaum konuşular. Burada Bendix'in fazla uzun olan nutku ile İngiltereden Brennan'ın tebliğini zikr etmeliyiz. Birincisi müteşebbis sınıfın "meşrulaştırılması" üzerinde durdu. Japonyadan K. Odaka memleketinde yapılan anketlere dair etraflı malûmat verdi. V. van Heek (Holanda) memleketindeki yeni müteşebbis tipine ait araştırmalar için iki rapor okudu. A. Congalton Yeni Zelanda'daki içtimai tabakalaşmanın tekâmülünü anlattı. Salastoga Danimarkadaki yeni ampirik

araştırmaları anlattı. Tebliği daha çok teknik mahiyette olan metot meselelerine aitti. Aynı zamanda muhtelif mesleklerin tabakalaşmasına temas etti. Münakaşa sırasında bu zat iki büyük anketi ihtiva edecek olan ampirik araştırma projelerini anlattı. Bunlardan birincisi iki bin erkek iki bin kadın üzerinde tatbik edilecek tabakalaşmış bir nümuneye göre ihtimali bir sondaj olacaktır. Anketçiler mesleklerin nisbi prestijinden başka, içtimai tabakalaşmaya ait davranışların diğer manzaralarını tetkik edeceklerdir. Bunun için eğitim, meslek, evlenme hakkında İngiltere ve Japonyada yapılanlara benzer temel bilgi toplayacaklardı. Kurt Mayer hem içtimai mertebeyi hesaba katmayan marxiste'leri, hem de içtimai sınıfları muhtelif mahalli prestijlere göre tarif eden modern sosyologları tenkit etmektedir. Ona göre içtimai tabakalaşma "çok buutlu" dur, ve onu tetkik ederken hiç değilse üç faktörü hesaba katmak lâzımdır: 1) kelimenin klasik manasile içtimai sınıf 2) içtimai meritebe, 3) iktidarın bölünmesi. H. Schelsky içtimai bünye tipine tatbik edildiğini kabul ediyor. Bugünkü Batı Almanyada bir şartlar seviyeleşmesi olmuştur ve evvelki devir sınıflarına benzemiyen bir orta sınıf bugün hakim rol oynamaktadır. Tahdit edilen zümreler bir hiyerarşinin muhtelif seviyelerine tekabül etmez. Hareketliliği tam olan bir cemiyete girer. Vaktile orta sınıflara mahsus telâkki edilen problem (yani bourgeois ideolojisini proletarya tipindeki vaziyetle uzlaştırma imkânsızlığı) şimdi cemiyetin bütün tabakaları için meydana çıkmaktadır. Fakat Touraine'in gösterdiği gibi hiç değilse bir çok Garp cemiyetlerinde vakaların teyit etmediği bazı intübalara dayanarak bir nazariye kurmak basiretsizlik olacaktır. K. Busia'ya (Altın Sahili) göre Batı Afrikada seçkinler tabakasına ait tetkikler için hususi faktörleri hesaba katmak lâzımdır. Alışılmış olandan çok farklı bir mefhumlar cümlesine baş vurmalıdır. Nelson Foote (Birleşik Amerika) tabakalaşmayı tetkik için kullanılan bütün metotları gözden geçiriyor. Sayısı ona varan bu metotlar mesele hakkında umumi bir fikir vermeye yarıyor. "Ferdî hareketlilik ve kollektif terakki" başlığı altında, meseleye başka bir cepheden girenler var.

M. Bresard (Fransa) Demografya enstitüsünün içtimai hareketlilik hakkında yaptığı anket neticelerine dayanarak bilhassa içtimai prestije ait ölçüleri tarife çalışıyor. Mesleki bakımdan mütecanis unsurlardan mürekkep tali zümreler için "profil" ler kurmayı teklif ediyor. L. Lebret (Fransa) çok buutlu bir sınıflama yapmaya çalışıyor. Bunları köy, kasaba, şehir bünyelerinde ayrı ayrı ele alıyor. A. Miller'in tebliğ mevzuu da aynı suretle çok buutlu bir tabakalaşma tetkiki metoduna aittir.

Zümreler arasında çatışmalar ve hal yolları Kongrenin başlıca temlerinden birisidir. Bu konuda umumi mülâhazalar, iş çatışmaları, ırk ve kültür çatışmaları meseleleri ele alınmıştır. Bu sahada tebliğ okuyanlar arasında J. Bernard (B. Amerika) çatışma konusuna dair başlıca yayınlara temas etti. Ona göre gerginlik mefhumu zümreler arası çatışmaları izah bakımından faydalı gö-

rünmüyor. Çünkü fert ait olduğu cemiyetin kuvvetler sistemi önünde eğilir. Tebliğ sahibine göre diğer bir kısım yayınlarda “sistematik veche” mefhumu hakimdir. Bu zümreye Firey, Simon gibi matematik- ta’lilî sistemler, intibak ve iş birliği tetkikleri, iş çatışmalarına ait anketler, tarihî monografiler girer. Ondan sonra hem sosyolojiye hem oyunlar nazariyesine ait strateji tetkikleri de girer: Heberle’in siyasi ve içtimai hareketler stratejisine ait tetkiki gibi. Sosyolojik metot bakımından Georges Davy (Fransa) ile Arnold Rose (B. Amerika) çatışmalar tetkikinde bu metoda bazı tahditler koyuyorlar: 1) Psiko-sosyolojik metotla sosyolojik metotdan her birinin kendilerine mahsus ayrı tatbikatı olduğunu söylemek kâfi değildir. Aynı zamanda burda *integration* meselesi de meydana çıkmaktadır: ferdi psikolojik mekanizmalar hangi içtimai şartlarda rol oynarlar? Bir çatışmanın sebeplerinin tahlili başka şeydir, ruhi hadisenin gerçekleşmesi için gereken şartların aranması başka şeydir, 2) bazı delegeler oyunlar nazariyesinin içtimai realitenin müşahhas planında tatbik edilemeyeceğine kanidirler. 3) Mme. Bernard’la beraber, bazı değerler arasında-mantiki tezat olduğunu kabul etmek lâzımdır. Werner Levy (Amerika) bilhassa milletlerarası münasebetlerle meşguldür. Tebliği sosyolojik araştırmalarda kendini gösteren milletlerarası çatışmaların manzaralarını tarife hasr edilmıştır. Ona göre millî çatışmalarla milletlerarası çatışmalar arasında bazı farklar vardır: 1) Milletlerarası planda emniyet ve düzeni temin edecek hiç bir yüksek iktidar yoktur. 2) Her devlet kendi bakasını temine mecburdur. 3) Çatışma mahdut değildir, bundan dolayı da galip üzerinde hiç bir baskı yapılamaz. 4) Uzlaşmaya götürebilecek yegâne yollar (harp korkusu veya ahlâki amiller) henüz bazı devletlerde rol oynamamaktadır. 5) Harp bir kuvvet denemesi olarak görünüyor ve halk kitlelerinin hırslarını tahrik ediyor. 6) Mevcudiyeti devletlerarası mücadelelerle tehdit edilen bir suprême hükûmet yoktur.- Bu kısımda rapor okuyarlardan R. Gilbert (B. Amerika) ve H. Wolff vardır. Bu zat çatışmaların tetkikine *analyse factorielle*’i kullanmaya çalıştı. Irk çatışmalarına ait tetkiklerde Alain Girard’ı (Fransa) P. Clement’ı (Fransa), C. Dodd’u (B. Amerika) zikr etmeliyiz. Angell (B. Amerika) siyasi çatışmaların tetkiki hususunda pratik olarak, tamamen sosyolojik karakterde dört araştırma kategorisi ayırdı: 1) Büyük milletlerin ahlâki normları milletlerarası münasebetler sahasına aks ettiği zaman birbirleriyle ne dereceye kadar uzlaşabilirler. 2) Muhtelif memleketlerin siyaset adamlarının istihbarat tarzı nedir? Bunlara karşı tavırları nedir? Bilhassa yabancı kültürlerle hürmet telkin edilmek istendiği zaman hangi metot kullanılır? 3) Mümasil tarihî vaziyetlerden şimdiki dünya vaziyeti için ne gibi dersler alınabilir? 4) Milletler arasında mevcut temaslarda hakikaten milletlerarası bir cemiyetin kurulmasına yarayabilecek olanlar hangileridir? Bu hususta eğitim, istihbarat, yabancı memlekette seyahat ve ikamet, hükümetlere ait olan veya olmayan milletlerarası birlikler ve cemiyetlerin faaliyetine iştirâk programlarının

müessirligi hakkında ciddi sosyolojik anketler yapmak lazımdır. -Barrington Moore (B. Amerika) da aynı suretle milletlerarası çatışmalara ait bir meseleler listesi verdi, ve bunları sosyolojik bir tarzda hal çareleri üzerinde düşündü. Raymond Aron (Fransa) sosyologların milletlerarası çatışmaların merkezi kuvvetini tetkik etmeleri lüzumunu ileri sürdü. Aynı zamanda içtimai ilimlerdeki mütehasısların rollerine ait esash bazı olguları işaret etti: devlet adamları bir işe karar vermek için mütehasısların araştırmalarını bitirmelerini bekliyemezler. Action'larını basit ihtimaliyetler üzerine kuramazlar. Halbuki ilmin verdikleri de bundan ibarettir. İçtimai ilimlerle uğraşanlar milletlerarası sulhü temine yardım etmek isterlerse tevazu ve sabırla silâhlanmış olmalıdırlar. -H.C. Callis (Amerika) Milletlerarası çatışmaların sebeplerinde kültür hissesinin ehemmiyeti üzerinde durdu. Ona göre tecavüzün şeklini, vasıtalarını ve vechesini tayin eden kültürdür. Bir tecavüze kurban olan millet kendisi de sonradan mütecaviz vaziyete geçebilir. Her kültürün karakteristiği olarak görünen mütecavizlik şekillerini gözden geçirirken, Prof. Callis Birleşik Amerikanın yeni korkularını (Japon bedbinliğini, Rus kibrini) anlattı. Bu konuda daha bazı tebliğler okundu.

Radakamal Mukerjee (Hint) Hindistanın sahne olduğu bütün zümreler arası çatışmalardan bahsetti. Ona göre birçok nazariyelerin iddiasına rağmen caste'lar arasında daima gerginlik mevcut olmuştur. Müslümanlarla Brahmanlar arasındaki gerginlik 19 ncu asırda gevşemeye başlamıştır. 1948 harbinden beri bu gerginliğin şiddeti azalmıştır, hükümet onu düzeltmek için çareler aramaktadır. Modern manada sınıflar arasındaki gerginlikler de Hindistanda ciddi mahiyettedir. Bir kısım tebliğler ırk ve kültür çatışmaları kısmına girmektedir. H. Z. Ülken (Türkiye) bir Anadolu cemaatinin tetkikine dayanarak etnik ve dinî tecanüssüzlüğün bu bölgede modernleşmeyi arttırdığını ve netice olarak ta nüfusun kültür bakımından tecanüse yardım ettiğini ileri sürmektedir. Bu tecanüs muhtelif etnik ve dinî zümreler arasında uzun müddetten beri hüküm süren gerginlik gevşedikçe gerçekleşmektedir. Büyük endüstrinin doğuşu iş sahasında etnik hudutların ehemmiyetini azalttı. Askerlik mecburiyeti de köylülerin fikri ufkunu genişletti, ve feodal telâkkileri sarstı. -Tadashi Fakutake (Japon) bir balıkçı köyünde kesif göç hareketinin yaptığı tesirleri tetkik etmektedir. Köy, iş hayatında nüfusunun çoğunu kaybetmişti. Balıkçılık bölgesinin fakirleşmesi açıkta kalan halkın ziraate geçmesine sebep oldu. Doğdukları köye dönen göçmenler orada nisbeten rahat yaşayabilmek için tasarruf yapmışlardı. Bu da içtimai hiyerarşiyi sarstı. Çünkü aslında göç edenler fakirlerdi. Köyde kalan fakirler göçmen arkadaşlarının refahını görünce memnuniyetsizliğe düştüler, çünkü onlar da göç edebilirlerdi, fakat Kanada, Birleşik Amerika ve diğer göçmen çeken memleketlerin koydukları tahditler yüzünden hareket edememişlerdi. Göç patriyarkal aileyi tehdit etmeye başladı. Kanada'da doğan

ve şimdi Japonyaya gönderilen çocuklar memleketlerinde doğanlardan farklıdır. Artık büyüklerine saygı göstermiyorlar, disipline girmiyorlar. Fakat aralarında anlaşıyorlar, sıhhatları da daha iyidir. Umumiyetle köye dönen göçmenler daha az dindardır. Batıl inançları daha azdır. Fakat memlekette kalmak istemiyorlar. Bu köyde bir problem meydana çıkıyor: memlekete dönen göçmenler bir servet unsuru, içtimâî tekâmül faktörü idiler. Onların kaybolmasının tehlikeli neticeleri vardır.

P. Fouilhé (Fransa) hikayeli resimlerin çocukları içtimâî çatışma vaziyetine nasıl sevk ettiğini anlattı. Bu tetkik henüz yapılmaktadır, ve büyük bir kısmı analitik olan yegâne tebliğ budur. Comics'ler zümre normlarını ne derecede aks ettiriyorlar? comics'lerin çocuk muahheselesi ve davranışı üzerinde tesiri nedir? Tebliğ sahibi bir zengin mahallesi ile bir fakara mahallesi arasında pratikte hiçbir fark görmüyor. Bu tipte resimleri neşr eden gazeteleri alan çocukların yüzde nisbeti % 28-29 dur.. -Mme. Alva Myrdal (Unesco) bu konudaki araştırmalarda üç tahlil seviyesi ayırmayı teklif: 1) Çatışmaların psikolojik ve sosyolojik sebepleri, 2) enternasyonalizm bakımından davranışı tadil için ele alınan muhtelif tekniklerin müessirliği, 3) milletlerarası konferanslarda karar vetiresi (processus). Bu konuyu, yeni söz alanlar genişlettiler, ve bazı münakaşalar oldu. A. Brodersen nationalisme ile intenationalisme'î uzlaşır bir hale koyma vasıtaları meselesini ileri sürdü. Otto Friedmann sosyologların basını ne nisbette takip ettiklerinden, umumi efkârın yabancı idarecilerde niyet ve amilleri bozduğundan bahsetti. M. Ginsberg (İngiltere) iki meselenin tetkikini teklif etti: 1) bir devletin iç siyaseti nasıl dış siyasete aks ediyor? 2) iç gerginlikler milletlerarası gerginlikleri nasıl vahimleştiriyor? Merton Oyer (İngiltere) de muhtelif sorular ileri sürdü: bir gazetenin müşterileri kimlerdir? Nüfus içinde basının en çok tesir ettiği zümreler hangileridir? Basın umumî efkâr yaratır mı. yalnız akis mi ettirir? Aynı zamanda bu zat Harvard Üniversitesinin yaptığı hastahanelerde karar vetiresine ait tetkikten de bahsetti. E. G. Hughes idarecilere dair bir tetkik yapılmasını teklif etti.. Bu tetkik istikbaldeki çatışmaları halle yardım edecektir. Bu konuda münakaşa edilen ve okunan başlıca tebliğler bunlardır.

Son kısım yeni sosyoloji araştırmalarına aittir ki, burada den Hollander'in, Dodd'un, R. König'in, Karsten'in, Ginsberg'in ve daha başkalarının muhtelif memleketlere ait *compte-rendu* mahiyetinde tebliğleri vardı.

Meslekî faaliyetlere ve sosyologların mesuliyetlerine dair Treanton'un uzun ve enteressan tebliği tamamen okunamamış, sonra aynen *Bulletin international des Sciences Sociales*'de neşr edilmiştir. Meslekdaşları yakından ilgilendiren bu pedagojik yazının tercümesini gelecek sayıda neşr edeceğiz.